

Kurz práce s informacemi

Co bychom měli znát ze slohu

Rozšiřující studijní materiál k modulu č. 10

V tomto textu se podíváme na nejčastější prohřešky ve stylistické a slohové úrovni textu. Text je výňatek z publikace:

HOLOUŠOVÁ, Drahomíra a Milena KROBOTOVÁ. *Diplomové a závěrečné práce*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 117 s. Skripta (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1237-3.

7 Co bychom měli znát ze slohu

Při psaní diplomových (závěrečných) prací se neobejdeme bez základních znalostí ze slohu. Neměli bychom vycházet z tzv. jazykového citu, ale pouze z dobrých znalostí současného českého jazyka. V první části kapitoly jsme shrnuli (na základě zkušeností s vedením diplomových prací) základní poznatky o slohové platnosti některých jazykových prostředků, ve druhé části jsme se zaměřili na základní chyby ve stylizaci projevu.

7.1 Jazykové prostředky se slohovou platností

Při stručném pojednání o jazykových prostředcích se slohovou platností se zaměříme pouze na tvaroslovné a slovtvorné prostředky.

7.1.1 Tvaroslovné prostředky se slohovou platností

Při psaní diplomových (závěrečných) prací se nemůžeme zaměřit jen na správnost pravopisnou, ale měli bychom také respektovat některé zásady českého tvarosloví.

7.1.1.1 Podstatná jména

U zakončení podstatných jmen rozlišujeme varianty slohově bezpříznakové (*trojúhelníka – trojúhelníku, v dopise – v dopisu*), avšak převládající jsou varianty slohově příznakové, kterým bychom měli věnovat zvýšenou pozornost. Řadíme k nim:

- Koncovky *-i/-ové* v 1. pádě množného čísla vzorů *pán* a *muž*. Koncovka *-i* je slohově neutrální a hovorová (*páni, muži*), koncovka *-ové* má knižní ráz (*pánové, mužové*).
- Když uvádíme ve 3. pádě několik vlastních jmen za sebou, doporučuje se klást koncovku *-ovi* až ke jménu poslednímu, př. *děkuji panu Karlu Josefu Novákovi* (nikoli *pánovi Karlovi Josefovi Novákovi*). Tato zásada neplatí u jmen zakončených na samohlásku (*Ota – Otovi, Honza – Honzovi*). V těchto případech vždy klademe koncovku *-ovi* již ke jménu vlastnímu, př. *Otovi Vachudovi*.
- Varianta *-é/-i* u 1. pádu množného čísla jmen zakončených na *-ita, -ista, -asta* je slohově rozlišena. Tvary na *-é* jsou stylově neutrální. Koncovka *-i*

je označována jako nespisovná (*husiti, kariéristi, fotbalisti, fantasti*). Proniká však do spisovného jazyka.

- U jmen zakončených na *-ta* a *-t* se užívá v 1. pádu množného čísla tvary *byrokraté, demokraté, favorité, diplomaté*. Jde o tvary knižní a ve *Slovníku spisovného jazyka českého* jsou uvedeny jako tvary základní, i když u některých slov (takto zakončených) existují dublety, př. *demokratí/demokraté*, anebo pouze tvary tvary s koncovkou *-i* (*advokáti, atleti*).
- Přejatá jména zakončená na *-man* se skloňují podle vzoru *pán*. V 1. pádě množného čísla mají proto základní koncovku *-i*: *gentlemaní/džentlmeni, jazzmani/džezmeni, kameramani, narkomani, ombudsmani, rekordmani, toxikomani* aj.
- U obyvatelských jmen tvořených příponou *-an* silně proniká koncovka *-i* (*Pražani, Brňani*, častěji však jinak tvořené *Pražáci, Brňáci*); koncovka *-é* zůstává jako neutrální a základní (*měšťané, dvořané, venkované, Pražané*).
- V 6. pádě množného čísla neživotných jmen rodu mužského a středního je základní koncovka *-ech* (*stolech, kolech*). Původně ženská koncovka *-ách* je kodifikována v mužském a středním rodě u jmen zdobných (*balíčcích, rybníčcích, jablíčkách*), v podobách nezdobných se udržuje koncovka *-ích* (*balíčích, rybníčích, jablích*).
- Podstatné jméno *práce* se skloňuje pravidelně podle vzoru *růže*, a proto musíme psát: *V diplomových pracích* (chybně: *pracech*).
- Připomínáme vázanost tvaru v ustáleném spojení s předložkou (a posun ve významu), např. *na jaře, v létě* × *po jaru, po létu; do roka a do dne* × *rok od roku*. Jde o tendenci k rozlišení předmětového lokálu (6. pádu) s předložkou *o* od okolnostního určení místa s předložkami *na, v*, př. *na Vyšehradě* × *o Vyšehradu, v pevném bodě* × *o pevném bodu, v prvním roce* × *o prvním roku*.
- Stylově diferencovány bývají dvojí podoby některých přejímaných slov (*papyrus – papyrusu, papyru; glóbus – glóbusu, glóbu*). Tvary s odsunutou příponou *-us* bývají omezeny na oblast knižní a odbornou.
- Nesmíme zaměňovat některá slova (ani jejich skloňování). Slovem *status* (2. pád *statusu*) označujeme v podstatě totéž, co domácím slovem *stav* nebo slovem *situace*, např. latinské *status quo* [kvó] – dosavadní stav. Slova *statut* (2. pád *statutu*) používáme k pojmenování souhrnu předpisů pro vznik a činnost nějaké instituce, např. *statut vysokých škol, statut soutěže* aj. Přídavné jméno *statutární* používáme nejčastěji ve významu *statutární nařízení*.
- U přejatých vlastních jmen podle jmenných vzorů *pán, muž*, se v živé jazykové praxi vyskytují také koncovky zájmené (*bez pana Pompea i Pompeho*).

Tyto tvary jsou z hlediska pádu jednoznačné a snadno podle nich můžeme určit podobu nominativu (např. genitiv *Evrla* může být tvarem příjmení *Evril*, *Evrle*, *Evrlo* apod.). Proto kodifikační příručky připouštějí zájmenné tvary jako spisovné. Je však vhodné užívat těch tvarů příjmení, která jsou v rodinné tradici běžná. U známých osobností dáváme přednost tvarům jmenným (*Goetha*, *Danta*).

- V odborných textech se někdy libovolně střídá kategorie čísla, a to bez stylistického záměru (*Pádový význam se vyjadřuje pádovými příponami. Pádové významy se vyjadřují pádovou příponou.*). Použití obou možností je správné.
- Jestliže se máme rozhodnout mezi použitím spojení *okres Olomouc* nebo *olomoucký okres*, obvykle dáváme přednost označení prvnímu (*okres Olomouc*), které je výstižnější a v mnoha případech jedině možné (*okres Rychnov nad Kněžnou* × *rychnovský okres*, *republika Malí* × *maliská republika*).
- Použití 7. pádu ve spojení *Je pravdou, že...* zmíněnou pravdu do značné míry relativizuje. Doporučujeme používat 1. pád: *Je pravda, že...*

7.1.1.2 Přídavná jména

- V projevech nadměrně nepoužíváme tzv. složených tvarů u přídavných jmen přivlastňovacích, př. *vpravo od Kollárovy ulice* (chybně: *vpravo od Kollárové ulice*), *přednáška ve škole v Dvořákově ulici* (chybně: *v Dvořákové ulici*), *ulice Kožíkova* (chybně: *ulice Kožíková*) apod., a to zvláště v těch případech typu: *do Masarykovy ulice*, *na Masarykově náměstí* (chybně: *do Masarykové ulice*, *na Masarykovém náměstí*).
- Jmenné (krátké) tvary přídavných jmen označují obvykle vlastnosti jen bytostí živých, v jiných případech jich nepoužíváme (*Spisovatel byl již stár/starý.* × *Ten strom byl již starý.* *Byl pln černých myšlenek.* × *Potok byl plný vody.*).
- Při srovnání používáme u 2. stupně přídavných jmen vždy výrazu *než*, chybně je užití *jak* (*Jde o významnější práci, než jsme předpokládali.* × chybně: *... jak jsme předpokládali.*).

7.1.1.3 Zájmena

- Tvarů *mne*, *mně* užíváme ve 2., 3. a 4. pádě po předložce a při důrazu. Připomínáme však, že u variant ve 2. a 4. pádě (*mne* – *mě*) je funkční

protiklad zrušen a v současné době jsou oba tvary rovnocenné (*Neboj se mě i mne. Pro mne i mě peníze nic neznamenaají.*). Ve 3. pádě zůstává po předložce a při důrazu použití jen tvaru *mně* zachováno.

- Při užívání zájmena *on* potvrdila kodifikace vedle tvarů *ho*, *jeho* ve 2. pádě i tvar *něj*. Tvar *něho* ustoupil a pozici knižní.
- Stylově rovnocenné jsou dubletní tvary *má* – *moje*, *mí* – *moji*, *tví* – *tvoji*, i když tvary *mí*, *tví* chápeme jako poněkud knižní.
- Nejvíce chyb se vyskytuje při záměně přivlastňovacího zájmena zvratného s ostatními přivlastňovacími zájmeny, a to zvláště pod vlivem cizích jazyků (*Přišel i Pavel s jeho prací.* – užíjeme jen v případě, že práce patřila někomu jinému; jestliže patřila Pavlovi, musíme užit zájmena *svůj*: *Přišel i Pavel se svou prací.*).
- Samostatné užití ukazovacího zájmena *tento* je z hlediska stylového považováno za nevhodné (*Autobus narazil do protijedoucího nákladního automobilu a tento havaroval. Když se objevily autobusy se závodníky, ocitli se tito okamžitě v sevření fanoušků.*).
- Místo vztažného zájmena *který* nepoužíváme tzv. absolutní *co*, popř. příslovce *jak* (*Je to ta práce, co se o ní zmiňuje...* *Je to ta práce, jak se o ní zmiňuje...* Správně: *o které se zmiňuje.*).

7.1.1.4 Číslovky

- Ve spojení číslovek složených s posledním komponentem *jeden*, *dva*, *tři*, *čtyři* a podstatným jménem vyjadřujícím počítaný předmět se dříve vyžadovala shoda s posledním komponentem číslovky (*dvacet dva muži, třicet jedna žena*). Jako nespisovné bylo pokládáno např. spojení *dvacet dva pánů*. Dnes tato podoba proniká do spisovného jazyka.
- Věnujeme pozornost skloňování číslovky *dva* a *oba*. Ve skloňování těchto číslovek se zachovaly tvary dvojného čísla. Správné tvary jsou: 1. a 4. pád *dva/oba*; *dvě/obě*; 2. a 6. pád: *dvou/obou*, 3. a 7. pád: *dvěma/oběma*. Jiné tvary jsou nespisovné. Chyby se dopouštíme, používáme-li tvary *dvouch*, *dvěmi* nebo *dvoum*. Teplota nikdy nemůže stoupnout ke *dvoum stupňům*, ale pouze ke *dvěma stupňům*. Částka nemůže sahat do výše *dvouch tisíc korun*, ale jenom do *dvou tisíc korun*, nemůžeme souhlasit s *dvěmi návrhy*, ale pouze se *dvěma návrhy*.
- Chyb se dopouštíme také při používání číslovek *tři* a *čtyři*. Ve 2. pádě jsou možné dvojí koncovky: *tří/třech*, *čtyř/čtyřech*. Kodifikační příručky však hodnotí tvary zakončené na *-ch* jako hovorové. Tyto tvary sice patří

do spisovné normy, ale jejich použití je vhodné spíše v mluvených projevech. Doporučujeme proto v písemných projevech používat tvarů *tří* a *čtyř*. V 7. pádě používáme zakončení *-ma* jen ve spojení s podstatnými jmény, která mají také toto zakončení: *všema čtyřma nohama*, *mezi čtyřma očima* aj. V jiných případech je pouze zakončení *-mi*: *s těmito třemi úkoly*, *s novými čtyřmi knihami*, *se všemi třemi nápady* aj.

7.1.1.5 Slovesa

- Při psaní odborných prací užíváme tzv. plurálu autorského, tj. 1. osoby množného čísla (my), např. *K výsledkům jsme dospěli na základě několikaletého výzkumu*. Naznačuje se tak ztotožnění autora s adresáty.
- Nikdy bychom neměli v práci bez zvláštního záměru střídat libovolně časy (zvláště minulý a přítomný).
- Pro vyjádření trpného rodu v přítomném čase je nevhodnější zvrtný tvar trpného rodu (*Dům se staví*.) oproti opisnému tvaru (*Dům je stavěn*.). Opisný tvar má knižní charakter, a proto nedoporučujeme jeho časté používání.
- Je třeba respektovat významový rozdíl mezi některými slovesy, zvláště v příčestí trpném, např. *tíštěn* (spis) × *tisknout* (ruce), *zatčen* (uvězněn) × *zatknut* (zabodnut), *obsažen* (v čem) × *obsáhnut* (zrakem), ale také ve tvarech jiných, např. *napnul strunu* × *napjal síly*, *vysoké napětí* aj.
- Pozornost věnujeme správným tvarům příčestí trpného, zvláště u sloves 4. slovesné třídy: *chladil* – *chlazen* – *chlazení*; *zamyslit* – *zamyšlen* – *zamyšlení*; *pokazit* – *pokažen* – *pokažení*; *opozdit* – *opozděn* – (z)poždění – *opozdění* aj. Někdy ke střídání hlásek nedochází, např. *zušlechtěn*, *nahromaděň*, *pokosen*, *zobrazen* aj. Jestliže jsme na pochybách, doporučujeme ověřit tvar v *Pravidlech*.
- Pomocí slov *bych/kdybych/abych*; *bys/kdybys/abys*; *by/kdyby/aby*; *bychom/kdybychom/abychom*; *byste/kdybyste/abyste*; *by/kdyby/aby* vyjadřujeme podmiňovací způsob u sloves. Těmto slovům musíme věnovat zvláštní pozornost. Chybné tvary jsou: *...abysme dospěli k tomuto závěru musíme...* (správně: *abychom*), *...kdyby jste se dostavili...* (správně: *kdybyste se dostavili*), *...přáli bychom si, aby jsi to věděl...* (správně: *abys to věděl*). Pro druhou osobu platí: následuje-li zvrtné *se*, *si*, přechází *-s* k němu: *kdyby ses učil...*, *udělal by sis pěkný výlet...* V písemném projevu nikdy nepoužíváme podoby: *abysme připravili*, *kdyby jste to udělali*.

7.1.1.6 Příslovce

- Užití příslovčí je mnohdy projevem jazykové módy, a proto není vhodné některých z nich užívat v odborných pracích, např. frekventované příslovce *faktograficky* (*faktograficky shrnout*).
- Z významového hlediska rozlišujeme tvary zakončené na *-o*, které vyjadřují konkrétní časový a prostorový význam nebo tvary zakončené na *-e*, které mají význam přenesený. Tam, kde existují oba tvary, rozlišujeme i významové rozdíly. (*Bydlí blízko*. × *Blízce příbuzní*. *Díval se na ni dlouho*. × *Díval se na ni dlouze*. *Venku je mrazivo*. × *Mrazivě se na něho podívala*. *Je mi smutno*. × *Smutně se usmála*.)
- Při stupňování příslovčí mají tvary s *-e/0* různou slohovou platnost. Původně neutrální tvary zakončené na *-e* se posouvají k tvarům knižním (*více*, *dále*), původně hovorové podoby (bez *-e*) se stávají neutrálními (*víc*, *dál*).

7.1.1.7 Předložky

V současné době dochází k ne příliš vhodnému užívání některých předložek na úkor předložek jiných. Máme na mysli:

- Užívání předložky *na* místo předložky *v* (*pracovat na závodě*, *učit se na škole*), ale i na úkor předložek jiných (*mám dotaz na vás* × *mám dotaz k vám*, *pro vás*; *vykonávat dozor na výchovu* × *vykonávat dozor nad výchovou*).
- Předložky *do* se užívá místo předložky *v* (*do termínu připravené materiály*, *aplikace do resortu školství*), ale také v jiných případech (*Těžko se dostávají hráči do šance* × *získávají šanci*, *dostávají se do střelecké pozice*).
- Předložka *k* se nezřídka vyskytuje místo předložky *s* (*hovory k mládeži* × *hovory s mládeží*).
- Někdy diskutujeme o tom, zda použít předložkové či bezpředložkové vazby, př. *obchod uhlím* × *obchod s uhlím*. Spojení *obchod s něčím* má původ v tom, že dříve obchodník obcházel zákazníky, chodil např. *se stuhami*. Dříve se namítalo, že jde o germanismus a prosazovalo se spojení *obchod s něčím*. Šlo však o námitku neopodstatněnou. V současné době je správná vazba předložková i bezpředložková, př. *obchod zbožím smíšeným* i *obchod se zbožím smíšeným*; *obchod elektromateriálem* i *obchod s elektromateriálem*. Podoby bez předložky jsou však poněkud staromilské. Nově se šíří spojení *obchod*

čeho, př. *obchod dřeva, velkoobchod vajec* apod. Taková spojení nedoporučujeme.

- Jedním z příznakových rysů současného vývoje češtiny je růst počtu tzv. sekundárních předložek, např. *vůči, z hlediska, ze strany, prostřednictvím, v procesu, u příležitosti, v rámci, na podkladě, pod titulem, v případě, pod podmínkou* aj. Nedoporučujeme jejich nadměrné užívání.
- Z pravopisného hlediska připomínáme, že předložka *kromě* se pojí vždy se 2. pádem (*kromě práce*), kdežto předložka *mimo* se 4. pádem (*mimo práci*). Často dochází k chybnému užití pádu u těchto předložek, ale i u předložek dalších, př. *naproti divadlu, naproti němu* (chybně: *naproti divadla, naproti něho*).

7.1.1.8 Spojky

Do odborných prací nepatří hovorové spojky a spojovací výrazy, které jsou charakteristické pro mluvené projevy (zvláště spojky *když, jak* aj.) ani hromadění spojovacích výrazů (*že aby, že kdyby* aj.).

7.1.1.9 Citoslovce

Mají absolutní stylistické zabarvení, jde o příznaková emocionální slova, která do odborných textů nepatří.

7.1.2 Slovtvorné prostředky se slohovou platností

Slovtvorné varianty se liší způsobem tvoření (obvykle předponami a příponami). K nejčastějším řadíme:

- V jazykové praxi se někdy zaměňují přídavná jména s příponou *-ný* a *-ní*. Máme *srdečný pozdrav, srdečný dopis*, ale *srdeční potíže, srdeční infarkt*. Společník je *zábavný*, ale park nebo podnik je *zábavní*, nové je spojení *zábavní pyrotechnika*. Obdobné rozdíly musíme respektovat také u přídavných jmen dalších: *živelní pohroma, živelní katastrofa* (způsobeno přírodními živly), oproti tomu *živelný vývoj, živelná stávka* (spontánní projev), *živelná síla ohně* (nezkrotná, neovladatelná). Výraz *škodní* (od slova *škoda*) se nově vyskytuje jako odborný termín v pojišťovnictví, např. *škodní událost, škodní náhrada, škodní průběh* aj. Oproti tomu máme spojení *škodná zvěř* anebo zastaralé spojení *být škodný* (ve významu „utrpět škodu“).

- Přípona *-telný* je frekventovaná zvláště v odborném stylu (*zpracovatelný, roztažitelný*) a jde o prostředek intelektualizační (*počitatelné jevy, vzdělavatelný člověk, neopomenutelné hodnoty*). Přípona *-ný* má význam vztahový (*mocný, železný*) a vyjadřuje vnitřní znak (*zpučný, zlostný, ctnostný*). Často se obě přípony zaměňují (*neodvratitelné nebezpečí – neodvratné nebezpečí*), v uměleckém stylu jde však o záměnu funkční (*neodvratitelný osud*).
- U přípon *-išť(ě)/-isk(o)* rozlišujeme dvojice slov, ve kterých má název s příponou *-isko* specializovaný význam pro označení míst myšlených, zpravidla abstraktních (*stanovisko k problému × stanoviště autobusů*). Většinou obě přípony významově diferencují slova příbuzná (*ohnišť – ohnisko, hlediště – hledisko*).
- Příponu *-(n)ost* řadíme k nejproduktivnějším příponám označujícím názvy vlastností. Jde v současné době o příponu velmi „módní“. I když se celá řada slov tvořených touto příponou stala součástí našeho každodenního života (*sňatečnost, porodnost, nemocnost, poruchovost, návštěvnost, nehodovost, úrazovost* aj.), přesto nedoporučujeme jejich časté používání, mnohdy řízené jen našim ne vždy správným jazykovým citem (*...snížit propadavost žáků ve třídách; zabránit chybovosti* aj.).
- Označení *Česká republika* je neutrální. Zálību v používání *Česko* lze hodnotit jako snahu po aktualizaci. Název *Česko* je tvořen podobně jako *Polsko, Rusko* aj. Přípona *-sko/-c)ko* je pro tvoření názvů území produktivní a velmi frekventovaná, např. *Alžírsko, Somálsko, Tunisko* aj. Název *Nizozemsko* je jen mladší verzí staršího názvu *Nizozemí*. Změnily se také starší názvy u jiných států, př. *Uhry – Uhersko, Bavorsko – Bavorsko, Prusy – Prusko, Rakousy – Rakousko, Španěly – Španělsko* aj.
- V současné době vzniká celá řada sloves s příponou *-ova(t)*, která jsou hovorová (často slangová), např. *sáčkovat, dálkopisovat, pardonovat, připomínkovat*. Šíří se také dokonavá slovesa, tvořená ze sloves obouvidových (*odkanalizovat, odasanovat, vyprojektovat, odabsolvovat, rozkomentovat*). Použití těchto sloves v odborném textu nedoporučujeme.
- V češtině se obvykle slova přechylují, a proto není správné užívat tvarů mužských při pojmenování žen (*paní doktor, paní docent*). Jde o nespisovné a zastaralé vyjadřování. Spisovné jsou tvary přechýlené (*doktorka, docentka, filoložka, pedagožka* apod.). Zcela nevhodné je používat při pojmenování žen titulu jejího manžela (*paní doktorová, profesorová*), popř. jeho funkce, kterou vykonává v zaměstnání (*paní ředitelová, správcová*).

- Tvoření slov předponami rovněž podléhá „dobové módě“. V současnosti jsou frekventované zvláště předpony *pro-*, *od-*, *vy-*, které se připojují ke slovu bez ohledu na potřebu (*proškolit*, *odškolit*, *odsouhlasit*, *vykryt potřebu* apod.). Někdy se vyskytnou dokonce předpony dvě (*předodsouhlasit*, *odpodepsat*). Jak jsme již uvedli, vysokou frekvenci má předložka *na* (viz výše). V souvislosti s tím proniká také předpona *na-* (*nanést*, *nastínit*, *nahlásit* apod.). Těchto slov bychom neměli v odborných pracích používat.

7.2 Základní chyby ve stylizaci projevu

Jazykový projev vždy odráží autorovy vyjadřovací schopnosti. Měl by být přesný, myšlenky jasně, pohotově a výstižně vyjádřeny, slovní inventář přiměřený, působivý a pestrý. Přehled nejčastějších chyb můžeme rozdělit do několika skupin:

7.2.1 Chyby obsahové

Nejsou vlastními chybami slohovými, ale úzce s nimi souvisí.

Odchýlení od tématu. Vzniká obvykle nepozorností autora nebo neznalostí o struktuře slohového útvaru. V našem případě si musíme uvědomit, že diplomová (závěrečná) práce je v podstatě založena na slohovém postupu výkladovém a jde o pojednání.

Zúžení nebo rozšíření tématu. Autor někdy neví, co má napsat, a proto se zaměří pouze na určitou, někdy i nepodstatnou věc. Ve druhém případě vypíše všechno, co ví, a jeho projev se pak stává nepřehledný, mnohdy i obtížně srozumitelný.

7.2.2 Kompoziční chyby

Souvisejí často s chybami obsahovými a mnohdy je nelze oddělovat ani od složky stylizační.

Nesprávné členění textu. Je důsledkem nepromyšleného a neutříděného členění látky. Každou práci členíme na úvod, stať a závěr. Původní požadavek některých starších teoretických prací na členění textu 1 : 4 : 1 se dnes zdá poněkud dogmatický, ale v každém případě musí stať svým rozsahem přesahovat rozsah úvodu i závěru. V současné době připouštíme větší rozsah

úvodu, než je rozsah závěru, zvláště u útvarů slohového postupu výkladového. Vždy však považujeme za hrubou chybu, chybí-li některá z těchto částí. Toto členění se netýká pouze celé práce, ale i každé kapitoly a většího celku v rámci diplomové (závěrečné) práce.

Nevhodná volba titulku. Obecně platí, že myšlenkový obsah titulku by měl korespondovat s myšlenkovým obsahem projevu. Zvýšenou pozornost je proto třeba věnovat i názvům jednotlivých kapitol a podkapitol.

7.2.3 Chyby stylizační

Společně s chybami kompozičními je řadíme k chybám stylovým.

- **Volba jazykového prostředku.** Mnoha chyb se dopouštíme tím, že *nevolíme správné pojmenování*. Jazyková jednotka buď správně nevystihuje pojmenovávanou skutečnost, anebo působí v textu rušivě. Někdy se dokonce dostává s ostatními slovy do takového rozporu, že znesnadňuje chápání věty (popř. textu). K těmto chybám patří:

- **Nepromyšlená volba slova**, která vede často k porušení logické souvislosti, např. *Zvuk se šířil vzduchem a jinými kapalínami. Zásluhou jeho hry jsme nehráli dobře*. Celá řada chyb vzniká z nepozornosti, často záměnou slov podobně znějících nebo slov významově blízkých, např. *Vlna protestů neupadá* (správně: *neopadá*). *Povstalci vedli úspěšný odpor* („vést“ můžeme boj, odpor „se klade“). *Tyto země čelí hospodářským problémům* („čelí se“ obtížím, problémy „se řeší“) apod. Připomínáme: *ustavit komisi* × *ustanovit dozor*; *skromný člověk* × *skrovny výdělek*; *povědomí* (povšechná vědomost o něčem; *jazykové povědomí* – jazyk ve vědomí příslušníků daného jazykového společenství; vědomí vztahu k určitému společenství – *národní, společenské povědomí*) × *podvědomí* (oblast ne plně vědomé duševní činnosti – *zážitky uložené v podvědomí*); *adoptovat* (osvojit – *adoptovat sirotka*) × *adaptovat* (přízpůsobovat, přízpůsobit, upravovat, upravit – *adaptovat starou stavbu*). Z neznalosti nebo z nepozornosti může dojít např. k záměně podobně znějících slov (*vegetační* – *vegetativní, humánní* – *humanistický, deklamovat* – *deklarovat, verbální* – *verbalistický* aj.). Ne vždy je nadměrná frekvence cizích slov v textu důkazem vysoké inteligence pisatele.

Připomínáme častou záměnu slov *typ* a *tip*. Slovo *typ* je řeckého původu a vyskytuje se ve spojeních: *půdní typ hnědozem, typ automobilu, ona je domácký/studijní typ, různé typy písma* aj. Existuje také sloveso *typovat*

ve významu „provádět typovou zkoušku“, př. *typovat motorové vozidlo*, a přídatné jméno *typový*, př. *typová značka vozidla*. Slovo *tip* [typ] je původem anglické. Používá se ve významu: doporučení, odhad, návrh výběru konkrétního objektu nebo osoby, př. *naš tip na nedělní výlet, dát někomu tip* (dobrou radu pro volbu něčeho), *tipuji, že vyhraje Sparta* apod.

- **Nefunkční opakování slov.** Nemusí jít vždy o opakování stejných slov, chyba vzniká i opakováním slov se stejnými základy, např. *O tom svědčí četná svědectví. Neskonale dokonalý projev. S rozhodností se opřel tomuto rozhodnutí.*
- **Volba neplnovýznamových slov místo plnovýznamových.** Tato chyba se vyskytuje nejčastěji u sloves *být, dělat, jít, mít* aj. Doporučujeme jejich použití zvážit a podle možnosti tato slovesa nahradit jinými (plnovýznamovými), např. *Na počátku obrození nebyla žádná česká literatura* (lépe: *neexistovala*). *V letošním roce máme mnoho významných výročí* (lépe: *slavíme*). Nemusí však jít jen o slovesa, neplnovýznamovost se týká i dalších slovních druhů, např. *Je plno věcí, které jsou příčinou konfliktů* (lépe: *problémů, rozporů*).
- **Záměna slov patřících do jiné stylistické vrstvy.** Doporučujeme vždy používat jen těch slov, která patří do určité slohové vrstvy, např. *Národ se po staletích postavil na vlastní nohy.* („Postavit se na vlastní nohy“ je lidové rčení a je v rozporu s vážným obsahem věty. Kontext vyžaduje vyjádření slavnostnější, a ne všední.) V odborných pracích není vhodné uvádět ani slova nespisovná, zvláště slova z obecné češtiny, slova hovorová, slangová, nářeční, anebo nespisovné tvary různých slov. Jestliže je nezbytné použít v práci slova ne plně spisovného nebo nespisovného, uvedeme ho v uvozovkách (pokud ovšem není součástí přímé citace).
- **Výskyt nadbytečných slov.** Určitou módou je v současné době užití nadbytečných (neadekvátních) slov, která pronikají do kontextu ze spontánního projevu mluveného; stávají se formálními, ztrácejí svou závažnost a jsou nepřesná, např. *O změnách, jimiž prošlo těleso za svého letu, nám podává jistě informace jeho povrch.* Velmi rušivě působí užití tzv. **parazitních slov**, která jsou bez významu a s obsahem věty nesouvisí, např. *prostě, normálně, tak nějak, tedy, poměrně, pravda, tuším, fakt* ap. Jejich repertoár se často mění, některá mizí a na jejich místo nastupují jiná. V současné době je takovým „módním“ parazitním slovem např. slovo *řádově* – jde o determinologizaci matematic-

kého termínu (*Na připravená místa zasedlo řádově 50 osob. Premiéra divadelního představení bude řádově začátkem ledna.*). Neméně frekventované je české slovo *nicméně*, významem blízké spojením typu: *a přesto, přesto však, a přece*. Není vhodné použít spojky tam, kde o žádnou míru nebo srovnání množství nejde, př. *Prší, nicméně půjdeme na procházku. Je neděle, nicméně budu psát blahopřání svým spolužákům.*

- **Neorganicky tvořené neologismy.** Chybně tvořená nová slova jsou příčinou nesrozumitelnosti a svědčí nejen o slabých jazykových znalostech pisatele, ale i o absenci jeho jazykového citu. Obvykle předstírají „jakousi odbornost“, např. *rozkomentovat myšlenku, vymístit obchody, zatrubnit ulici, vyabonovat koncert, odvyprávět událost, ozemnit výkopy* (zasypat!), *zesrozumitelnit text, vygenerovat kandidáta* (najít), *odartiklovat myšlenku* apod. Časté je užívání některých slov internacionálního charakteru nikoli jako odborného termínu, ale ve spojeních neodborných, př. *kauza dovozu brambor, filozofie oddlužení českých drah*, dokonce i *filozofie jídelního lístku* aj. Rychle se šíří i výrazy další, př. *(ne)čitelný* (ve smyslu dobře/nedobře srozumitelný), *(ne)jasný*, *(ne)průhledný*, *ošetřit/ošetřovat nějakou záležitost*, jako synonymum se nověji objevilo sloveso *opečovat/opečovávat* aj.
- **Jasná a logická větná stavba.** Srozumitelnost a zřetelnost vyjádření není dána pouze výstižnou volbou jazykového prostředku, ale také jasnou a logickou větnou stavbou.
- **Neobratné spojování vět.** Základem této chyby je obvykle volba nesprávné spojky. Nejčastěji jde o použití spojky *a* ve větách, mezi jejichž obsahy je jiný poměr než slučovací, např. *Když jsme dospěli k tomuto závěru, museli jsme se znovu nad koncepcí zamyslet a struktura práce byla jiná.* Tato chyba je častá i při použití spojek jiných, např. spojky *že*: *Kladu si otázku, zda některé knihy neukazují život člověka příliš černě, že život takový vždycky není.* Jestliže připojování vět nevěnujeme náležitou pozornost, může vzniknout i komická situace, která odvede pozornost adresáta od vlastního sdělení, např. *Na půdě jsme našli bednu s materiály po babičce, která se tam válí již několik let a nikdo si jí nevšímal.* (Koho?)
- **Nepravé syntagma** (tzv. nepravá skladebná dvojice). Vzniká tehdy, když se ve větě sejdou dvě slova, která spolu skladebně nesouvisí, ale jsou v takovém tvaru, že v adresátovi mohou vzbudit dojem, jako by k sobě

patřila, např. *Otužilý člověk podléhá méně nakažlivým nemocem* (méně podléhá nakažlivým nemocem). *Parné léto ohrozilo vážně zrající obilí* (vážně ohrozilo zrající obilí). Další příklady: *Je třeba pomáhat postiženému úrazem. Porušili již před týdnem podepsané příměří. Krájejte tři dny staré housky.* Této chyby se někdy dopouštíme i na rozhraní dvou vět, nejčastěji tehdy, když první člen věty následující je v téměř tvaru jako poslední člen věty první, např. *Přímá řeč působí živě a sugestivně předvádí jednající osoby* (působí živě a předvádí sugestivně).

- **Nevhodná elipsa (výpustka).** Když si autor projevu neuvědomí, že obsah věty je sice znám jemu, ale nikoli adresátovi, může dojít při vynechání slova nebo slov k nesrozumitelnosti, často i komičnosti vyjádření, př. (Marně se lékař snažil zachránit nemocnému život.) *Nazíří vydechl naposledy.* (Kdo?) *Dopadla na židli tak ztěžka, až zapraskala.* (Kdo?)
- **Nevhodně formulované věty.** Po přečtení výroku *Kritika francouzských představitelů OSN se budeme oprávněně ptát, kdo koho vlastně kritizoval.* S úsměvem se jistě setká konstatování, že *závěrečným bodem exkurze na střelnici bude střelba hostů.*
- **Řetězce nesouřadných členů.** Přerušují přehlednost věty. Jde zvláště o hromadění pádů, zvláště 2. pádu, např. *Široká rozprava splnila svůj úkol z hlediska objasnění a vyřešení zásadního společného problému* (splnila svůj úkol: objasnila a vyřešila zásadní společný problém); 7. pádu, např. *Tímto roztokem namočeným hadříkem desku vyčistíme* (hadříkem namočeným v roztoku); a *předložkových pádů*, např. *Materiál se nacházel ve sklepních prostorách v bednách vedle různých dalších předmětů* (byl uložen ve sklepě).
- **Přesycenost výrazu.** Formální přesycenost vede k mnohomluvnosti, často až k fráзовитosti, např. *Maximální výkon je nejvyšší 60 km v hodině. Je to jeho maximálně nej kvalitnější práce.*
- **Přetíženost věty.** Známý český jazykovědec V. Šmilauer označuje tyto věty jako věty „tasemnicové“. Souvětí se zbytečně „protahuje“ hromaděním vedlejších vět vztahných. Jako příklad uvádí: *Spínače, jejichž kontakty jsou ovládány elektricky, jsou v podstatě elektromagnety, které při zavedení proudu do jejich cívek přitahují kotvu, jež uvádí v činnost kontaktní pero přímo prostřednictvím rohatkového převodu, působí otáčení kontaktních ramen, která se pohybují po kontaktních špičkách.* Ještě komplikovanější než tyto věty jsou tzv. „věty škatulkové“ (označení podle V. Hallera). Do věty se vkládá rozsáhlá věta, do ní další, ta opět do další („škatulka do škatulky“), až vzniká větný celek s obtížnou

srozumitelností, např. *Jak z obžalovacího spisu patrně, byl Václav Bednář, jenž svého místa předtím, než Bartoloměje Kmocha, u něhož od ledna do března bydlil, poznal, zřejmě, byl žalobce od března až do září zaměstnán v Hlaváčkově dílně.* (Podle časopisu Naše řeč.) Doporučujeme nepoužívat dlouhých a nepřehledných souvětí. Raději své myšlenky vyjádříme několika větami s jednodušší strukturou.

- **Prohřešky proti českému pořádku slov.** Nejčastější chyby se dopouštíme při umístění rozvitého přívlastku shodného před podstatným jménem (správné postavení je za podstatným jménem), např. *Vybrané skupiny dětí chodí pravidelně běhat po zde oblíbeném okruhu* (po okruhu, který je ve městě oblíben). Chyb se také dopouštíme při řazení přívlastků neshodných, např. *Tažení do Egypta Napoleona Bonaparte* (správně: Tažení Napoleona Bonaparte do Egypta.).
- **Nepravé věty vedlejší.** Chybné jsou zvláště věty časové a účelové. **Nepravá věta časová** se často vyskytuje v pracích, které se zabývají sportovní problematikou. Užívá se v ní spojky *když* ve významu konfrontace, např. *Ze švýcarských útoků byl nejlepší první, kdýž naše útočná řada se rozehrála až na konci.* **Nepravá věta účelová** neoznačuje skutečný účel, ale následnost děje; nahrazuje se souvětím souřadným se spojkami *a* nebo *ale*, např. *Silnice stále klesá, aby posléze prudkými serpentínami opět stoupala* (silnice neklesá proto, aby stoupala!!). V některých dalších případech může nevhodné použití vedlejší věty vztahně přispět k nedorozumění, např. *Oženil se s dívkou, s níž měl syna.* (Kdy? Před svatbou nebo po svatbě?) Správně: *Oženil se s dívkou a měl s ní syna.*
- **Nepravdivosti větné stavby.** Porušují gramatickou formu věty. Řadíme k nim: **Anakolut** (vybočení z vazby). Větu „někde“ začneme a skončíme úplně „jinde“, než její stavba předpokládá, např. *Vím, že člověk často, když dělá některou práci poprvé, nejde mu dobře* (Člověku nejde práce dobře, když ji dělá poprvé.). **Zeugma** (zanedbání dvojí vazby). V konstrukci se chybně spojují dvě různé slovesné vazby s jedním slovem, např.: *Lidé stále vycházeli z budovy* (vcházet do budovy a vycházet z ní). *Členové jsou zapojeni a účastní se práce v komisích* (zapojit do práce × účastnit se jí). **Atrakce** (skladební spodobování). Mechanické přizpůsobování jednoho tvaru slova slovu druhému, např.: *Před sluncem východem* (před východem slunce). *Dali se cestou překonávání potíží a odstraněním nedostatků*

(...cestou překonávání potíží a odstranění nedostatků). Typy atrakce jako *širší než delší* (vlastně „širší než dlouhý“), *ve většině případech* (případů), *v půli cestě* (v půli cesty) aj. pokládáme dnes už za ustálené výrazy a jako chybu je nehodnotíme.

Kontaminace (křížení, směšování dvou vazeb), např. *Pokračovali na adaptaci divadla* (pokračovat v ní + pracovat na něčem).

7.2.4 Prohřešky proti logičnosti vyjadřování

Nejde sice o čistě stylistickou chybu, ale na sloh působí svými důsledky. Prohřešky proti logice vyjadřování snižují přesvědčivost výrazů i jejich názornost, jsou obrazem autorovy neschopnosti správně myslet. Můžeme k nim zařadit:

- **Porušení věcné správnosti.** Je důležité, zvláště v oblasti odborné, ale i tam, kde může pracovat fantazie. Základní věcná přesnost musí být vždy zachována a nesmí být zkreslována, např. *Kosmova kronika byla napsána českým jazykem* (správně: latinským jazykem).
- **Slučování nesourodých obsahů.** Je frekventované hlavně v žákovských pracích, ale najdeme je i jinde, např. *Mám ráda zvířata, a proto bych se chtěla stát učitelkou.*
- **Opakování stejných myšlenek.** Je svědectvím nelogického myšlení. Příčinou této chyby bývá často nesprávně rozvržená látka.

7.2.5 Prohřešky proti zachování pravdivosti projevu

Vnitřní pravdivostí projevu rozumíme shodu mezi myšlením a cítěním autora a jeho projevem. Porušením této shody vznikne hrubý nedostatek – *frázovitost projevu*.

Poznat frázi není vždy lehké, byla v jazyce od nepaměti, jen její podoba se mění; často mluvíme o módnosti fráze. Má tyto základní rysy: časté a nápadné nepřesnosti ve volbě pojmenování, příliš obecná slova, nadnesené a otřelé metafory, myšlenky nejsou přesné, místo faktů jen obecně hodnotíme.

Fráze se objevuje často tam, kde autor není na téma myšlenkově nebo citově připraven, může být věcí silně citově zaujat, ale nedovede své myšlenky přesvědčivě vyjádřit, a proto si „vypůjčuje“ cizí formulace nebo obměňuje formulace jiných autorů, komolí je a nezařazuje logicky do textu (mnohdy jsou v rozporu se skutečností). Autor fráze nemusí vždy předstírat lež, ale může být neobratným stylistou, nebo práci dostatečně nepromýšlí.

V našich pracích bychom se měli vždy vyvarovat používání stereotypů a nic neříkajících vazeb či spojení. Výrok *Je dobře známo*, bychom mohli vysvětlit slovy: „*Nedal jsem si práci ověřit to, co říkám.*“ Podobně můžeme postupovat i u dalších výroků: *Je zřejmé.* (Neprověřoval jsem to, ale doufám, že tomu tak je.) Místo konkrétních odpovědí se mnohdy „schováváme“ za alibistická vyjádření typu: *Řekl jsem, jak jsem řekl. Dopadlo to, jak to dopadlo.* Připomínáme také, že když mluvíme o *průměrných (nadprůměrných) výsledcích* bez údaje, co považujeme za průměr, neříkáme nic o tom, zda jde o úspěch či neúspěch.